

УДК 336.717.18

ВПЛИВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ*С. С. Пільгуй, аспірант, ДВНЗ «Університет банківської справи», soft-pilgui@yandex.ru*

Проаналізовано сучасний стан банківської системи України в розрізі основних показників її фінансової стійкості. Виявлено тенденції та вплив кризових явищ на функціонування банківської системи. Запропоновано основні заходи для запобігання розвитку кризових явищ та підвищення рівня фінансової стійкості банківської системи України.

Ключові слова: фінансова стійкість банківської системи, показники фінансової стійкості банківської системи, фінансова криза, кризові явища у фінансовій сфері.

Постановка проблеми. В контексті сучасних глобалізаційних процесів та проявів кризових явищ питання забезпечення фінансової стійкості банківської системи як ключової складової соціально-економічного розвитку країни є вкрай актуальним. З огляду на посилення тенденцій фінансової нестабільності, постає завдання аналізу сучасного стану банківської системи, виявлення впливу кризо утворюючих факторів, що стане підґрунтям для визначення першочергових антикризових заходів для забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публі-

кацій. Дослідженню впливу світової фінансово-економічної кризи 2007–2008 рр. присвячено багато праць вчених та аналітиків щодо виявлення основних причин, тенденцій та пропозицій виходу з кризи. Так, М. І. Сивульський [1] досліджував національні особливості фінансової кризи та її наслідків, О. І. Барановський [2] досить ґрунтовно та масштабно висвітлив теоретичні та прикладні аспекти кризових явищ в банківській сфері, Олександр та Олена Костюк [3] та Н. Р. Галайко [4] відзначали роль іноземного капіталу в період випробувань кризовими явищами фінансового характеру. Проте висвітленню сучасного стану фінансової стій-

кості банківської системи України, шляхів подолання наслідків кризових явищ 2014–2015 рр. і заходів щодо попередження, запобігання виникнення кризових явищ приділено недостатньо уваги.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є виявлення впливу кризових явищ на банківську систему України 2014–2015 рр. шляхом проведення аналізу основних показників фінансової стійкості, а також ґрунтуючись на отриманих результатах – надання пропозицій для запобігання розвитку криз та підвищення рівня фінансової стійкості банківської системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз статистичної інформації показників банківського сектору України дає змогу зробити висновок, що підґрунтям фінансової кризи 2014 р. була економічна по-

літика попередніх років, яка призвела до накопичення значних дисбалансів у всіх її сферах, а анексія АР Крим та воєнні дії на сході країни лише прискорили ці процеси.

Так, вже за фінансовими результатами та показниками рентабельності банків за 2013 р. можна було спостерігати передкризові сигнали: зменшення прибутковості банківського сектору, підвищення рівня ризику діяльності, погіршення макроекономічних показників, а 2014 р. вже ознаменувався втратою майже третини депозитних вкладів та рекордним збитком у розмірі 53.0 млрд. грн. (проти 1.4 млрд. грн. прибутку за 2013 р.) та від’ємними значеннями показників ROA – 4.1%, ROE – 30.5% й станом на 01.10.2015 р. надалі демонструють негативну тенденцію (рис.1).

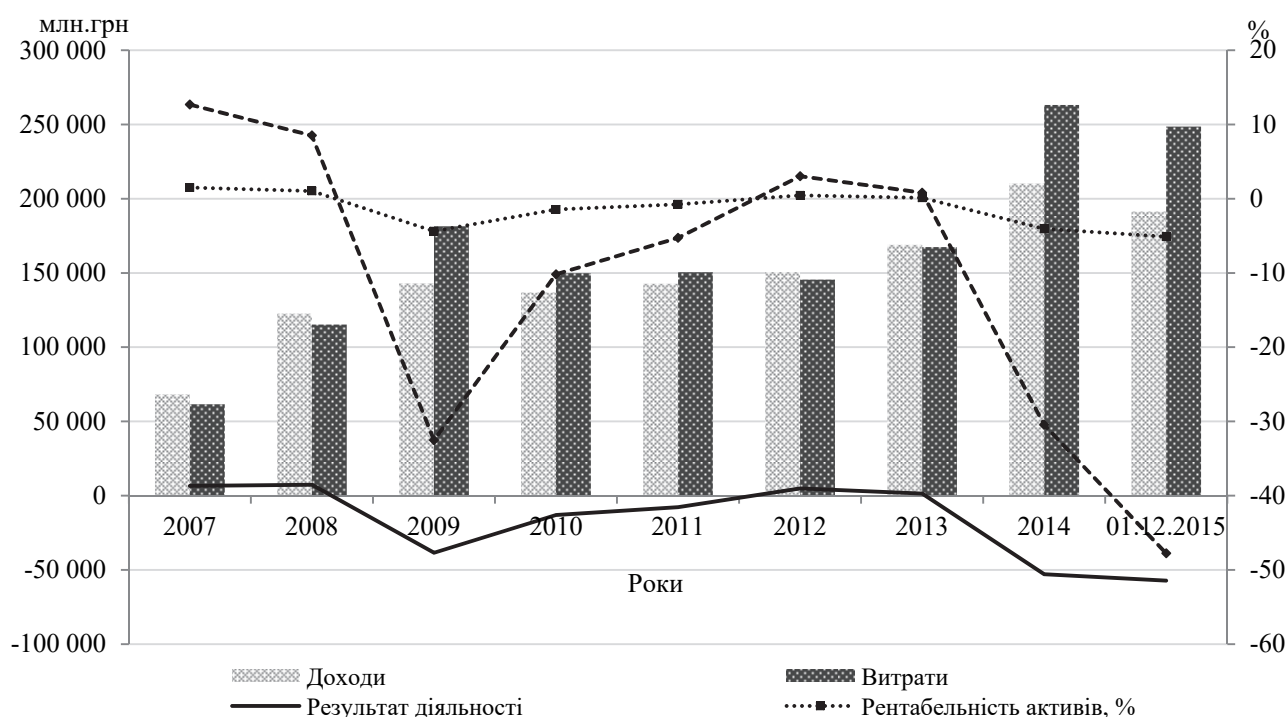

Рис.1. Динаміка доходів, витрат і результату діяльності банківського сектору України, 2007–2015 рр. [5]

Перш за все, поштовхом до розгортання кризових явищ стало стрімке скорочення ресурсної бази банків, що відбулося через значний відплив депозитів домогосподарств, який був зумовлений як об’єктивними (скорочення реальних доходів), так і суб’єктивними факторами (очікування населення щодо подальшої фінансової та геополітичної невизначеності в державі,

введення адміністративних обмежень на зняття депозитів, існування альтернативних варіантів заощаджень тощо). Загалом, з початку 2014 р. банківська система зазнала значних втрат: обсяг депозитів у національній валюті скоротився на 74.2 млрд. грн. (18%), в іноземній – на 14.8 млрд. дол. (48%). Це створює надзвичайні проблеми для банків, їх клієнтів, державних фінансів

та реального сектору економіки. Скорочення депозитного портфелю супроводжувалося значним погіршенням якісного складу кредитного портфелю банків – частка негативно класифікованої заборгованості за 2014 р. зросла з 12.9 до 19.0%. Зокрема, прострочена заборгованість за наданими кредитами збільшилась на 92.5% (на 65.3 млрд. грн.) – до 135.9 млрд. грн. (13.5% від загального обсягу кредитів), що суттєво посилює ризиковість банківського бізнесу.

З огляду на інтеграційні вектор розвитку України, доцільно розглянути стійкість банківської системи за європейськими та світовими показниками.

НБУ відповідно до методології МВФ оприлюднюється «Статистика індикаторів фінансової стійкості», яка містить статис-

тичні дані та метадані щодо індикаторів фінансової стійкості, які складаються та поширюються за 12 основними та 14 рекомендованими індикаторами.

Одним із базових фінансових показників оцінювання фінансової стійкості є співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів (I_1). Так, у 2008 р. його значення становило 14,0% та мало позитивну динаміку до зростання – у 2010 р. досягло майже 21%, у період 2010–2014 рр. спостерігається негативна тенденція, та попри все, показник достатності капіталу в Україні за методикою обчислення МВФ мав більше значення (15,6%) на тлі показників таких країн як: Російська Федерація (13,5%), США (14,4%), Польща (15,5%), а вже на початок 2015 р. значення були нижчі за передкризові нормативні 10% (рис. 2).

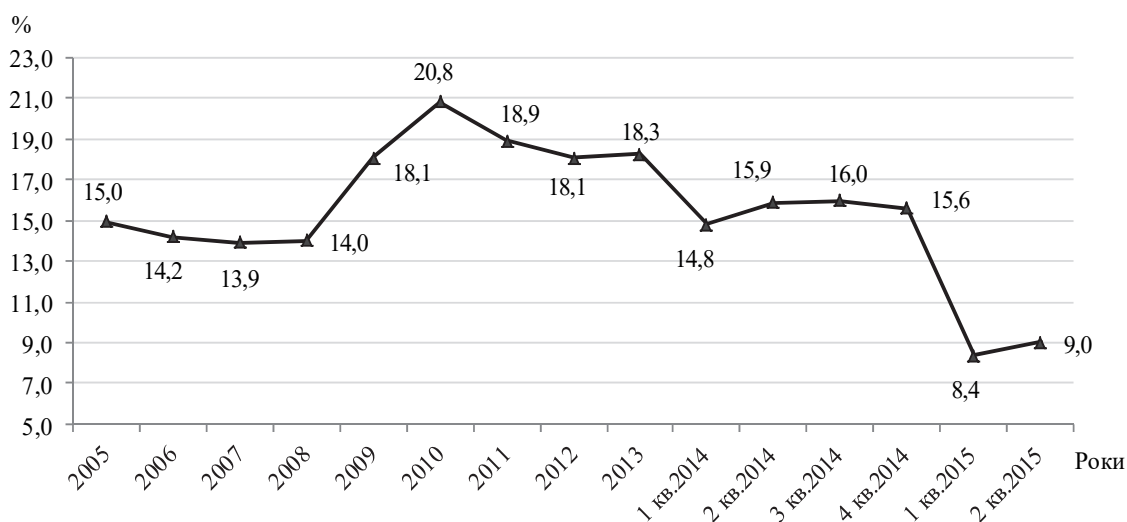

Рис.2. Динаміка показника співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів (I_1) в Україні за 2005–2015 рр, % [6]

Ще однією значною проблемою загальної фінансової стійкості та автономності банківської системи є проблема капіталізації, що є основою формування фінансового фундаменту банківської системи. Від його якості залежить надійність всієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку [7]. Наслідки кризових явищ негативно вплинули на рівень капіталізації банківської

системи України (рис. 3).

Так, починаючи з 2013 р. показники рентабельності та рівня капіталізації демонструють негативну тенденцію, зокрема, через низькі показники прибутковості, відтоку капіталу і збитки, отримані внаслідок формування резервів та переведенням значної кількості банків у стан ліквідації (рис. 4).

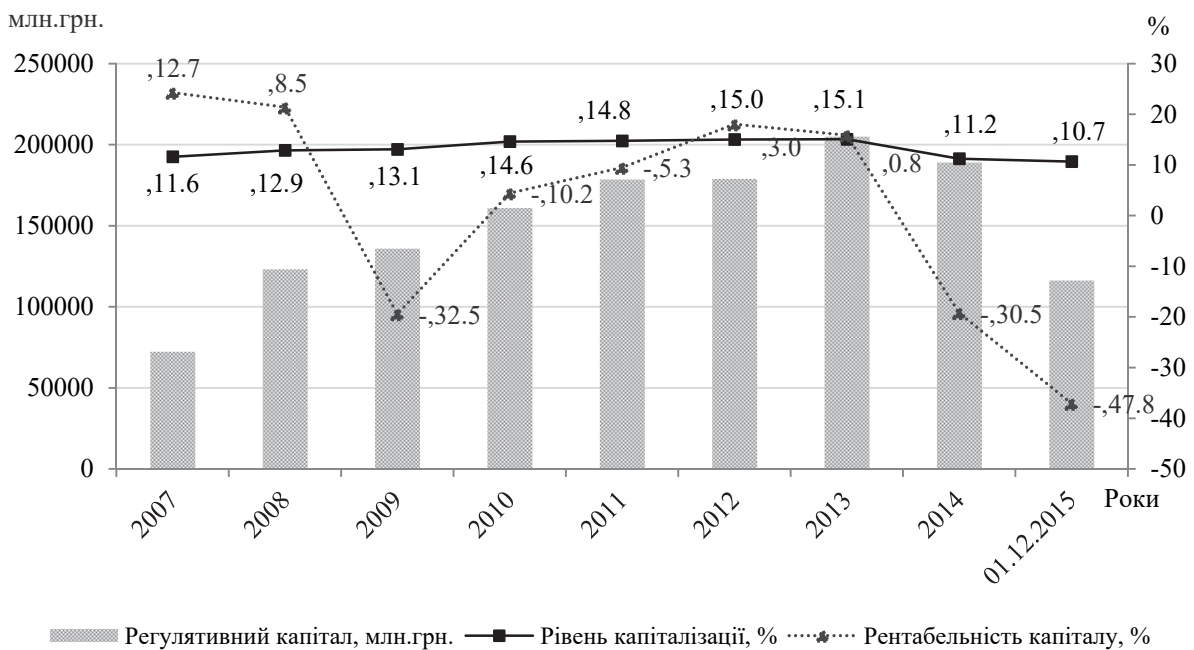

Рис.3. Динаміка основних показників рівня капіталізації банківської системи України, 2007–2015 рр. [8]

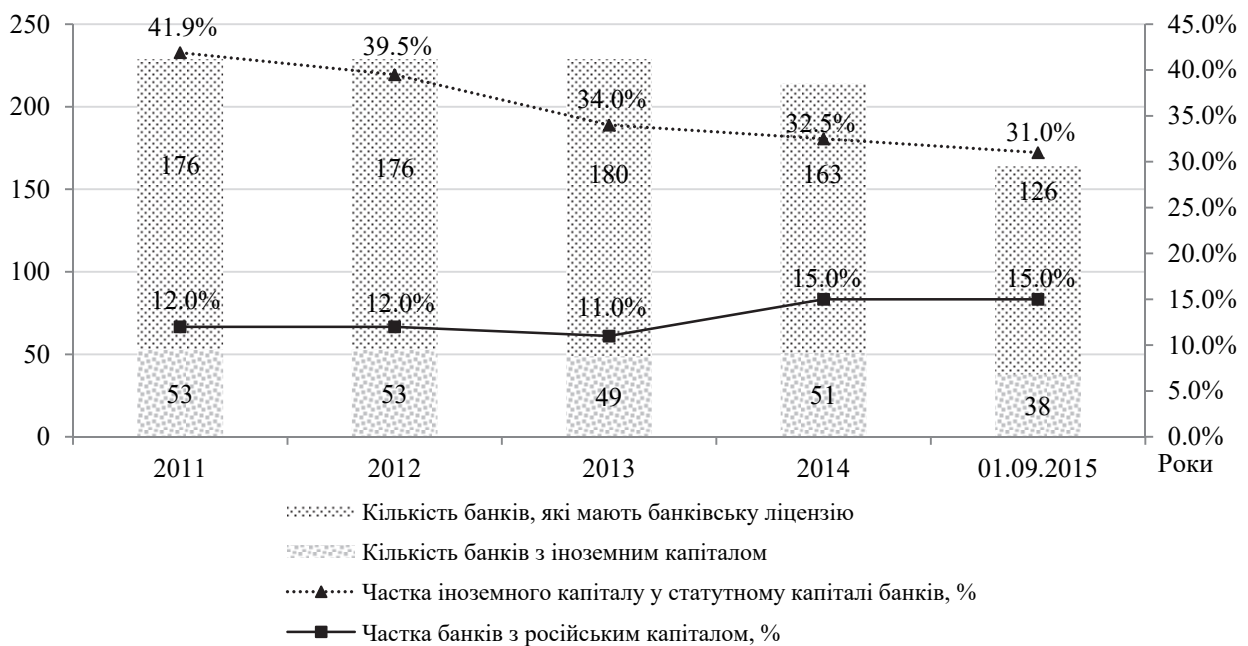

Рис.4. Динаміка кількості банків та частки іноземного капіталу в банківській системі України, 2011–2015 рр. [9]

Відповідно до даних рис. 4, можна виявити тенденцію до «очищення» банківської системи України від нестійких установ, оскільки лише за 9 місяців 2015 р. кількість банків зменшилася на 23% і становила 126 проти 163 на початок року. Також, протягом всього періоду, що аналізувався, можна спостерігати стійкий спад кількості банків з іноземним капіталом (15 банків) і частки іноземного капіталу у статутному капіталі

банків (10.9%), натомість, Російська Федерація з кожним роком збільшувала частку свого капіталу в Україні як у банківській сфері (від 1.54% у 2005 р., до 15% у 2014 р.) так і у державних і приватних підприємствах, а сьогодні можна сказати є скрите і пряме домінування російського капіталу в банківському секторі. Тому одним із найважливіших завдань сьогодення є визначення оптимальної структури

банківської системи України, зокрема, частки зарубіжного капіталу в капіталі банків країни, що сприятиме розвитку здорової конкуренції та не створюватиме загрози для фінансової стійкості банківської системи.

Особливу увагу слід надати заходам із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму (три несумлінні банки протягом 2014 р. були виведені з ринку).

Слід відзначити, що в сучасних умовах фінансова стійкість банківської системи залежить не тільки від фінансово-економічних чинників, а й від настроїв, очікувань суб'єктів фінансової сфери. В банківській сфері всі відносини ґрунтуються на довірі: кредитор довіряє свої ресурси кредитотримувачу, фізичні, юридичні особи довіряють банкам свої заощадження тощо.

Відповідно до звіту, опублікованого ФГВФО можна зробити висновок про значний рівень недовіри до банківського сектору. Так, серед опитаних некористувачів банківських рахунків – 27% виказали недовірливе ставлення до банків (19% – категорична недовіра до банків, 12% – надання переваги іншим способам збереження коштів (нерухомість, цінні папери, тощо)) [10], а також опитана аудиторія загалом відчуває брак інформації про систему гарантування вкладів – понад 70% опитаних констатували нестачу знань та бажання дізнатися про систему гарантування більше. Серед каналів інформації, яким довіряють користувачі фінансових послуг, можна виокремити Інтернет, телебачення та безпосередньо банки. Вказані проблемні питання необхідно взяти до уваги та розробити шляхи їх вирішення.

Аби протистояти загостренню ситуації, НБУ проводив негайні, інколи – непопулярні, але вкрай необхідні реформи фінансового сектору економіки.

Так, з 06.02.2014 р. було введено в дію механізм оперативного підтримання ліквідності банків, які мали вплив строкових вкладів фізичних осіб, шляхом проведення позачергових тендерів з підтримання ліквід-

ності банків строком до 360 днів. Всього було проведено 10 тендерів. Крім того, для підтримки ліквідності банків НБУ було скасовано обмеження щодо: кількості звернень банків за підтримкою ліквідності шляхом отримання кредитів овернайт – з 21.02.2014 р. та максимального обсягу наданих окремому банку кредитів рефінансування (крім кредиту овернайт) та коштів за операціями прямого репо – з 13.12.2013 р. до 01.03.2014 р. та з 13.03.2014 р. до 01.05.2014 р. З березня 2014 р. чергові тендери з рефінансування банків проводилися без оголошення процентної ставки.

З метою надання банкам додаткової гнучкості в управлінні ліквідністю НБУ протягом 2014 р. змінював вимоги щодо формування банками обов'язкових резервів в бік зменшення відрахувань та уніфікував залежно від строку залучення коштів нормативи обов'язкового резервування і замість восьми нормативів встановив лише два.

Задля збереження довіри до банківської системи НБУ здійснював підтримку ліквідності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема передбачено можливість надання кредитів шляхом відкриття кредитної лінії, збільшено строки надання кредитів з одного до трьох років.

Наразі, першочерговими заходами для запобігання розвитку кризових явищ та підвищення рівня фінансової стійкості банківської системи України є ухвалення на законодавчому рівні таких законопроектів:

– №2431а «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» – сприятиме забезпеченню оптимізації роботи регуляторів у сфері ринків фінансових послуг, зокрема, ліквідації Національної комісії та розподіл повноважень між НБУ та НКЦПФР;

– №2449 «Про внесення змін до статті 8 ЗУ «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків» – надання право НБУ не відносити банк до категорії проблемних та неплатоспроможних через погіршення фінансового стану банку у зв'язку із зростанням курсу іноземних валют та ін.;

– №2286а «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо від-

новлення довіри між позичальниками та кредитором» – метою є створення умов забезпечення захисту законних прав кредиторів у зв'язку з невиконанням позичальниками умов договорів;

– №3111 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та ведення Кредитного реєстру НБУ» – головним призначенням Кредитного реєстру згідно із законопроектом є здійснення моніторингу концентрації кредитного ризику, у тому числі посилення моніторингу великих бізнес-груп, зокрема пов'язаних із власниками банків, а також зменшення частки проблемних кредитів;

– «Про внесення змін до податкового кодексу України» – вирішує проблемні питання банків у податковій сфері, зокрема, пов'язані з оподаткуванням непрацюючих активів банків [11].

Також, на нашу думку, особливу увагу НБУ слід надати підвищенню рівня фінансової грамотності населення – це сприятиме відновленню довіри та стане підґрунтям для зниження системних соціально-політичних ризиків і створення стійкої бази фінансового і економічного розвитку.

Також, необхідно удосконалювати комунікативну політику НБУ, зокрема, систематично роз'яснювати стан справ в банківському секторі для відображення реальної картини подій, недопущенні викривлення даних, оскільки негативні результати фінансово-нестійких банків можуть спровокувати панічні настрої серед вкладників, що в свою чергу, здатні поширитися на інші фінансові інституції. Неодмінно сприятимуть і проведення заходів з підвищення рівня фінансової грамотності, соціально-відповідальних проєктів банками та фінансовими установами України.

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що основними проблемами банківського сектору України протягом 2014 р. були: значний вплив ресурсів з банківської системи, погіршення якості кредитних портфелів банків та збиткова діяльність. Зростання основних показників діяльності банківського сектору відбулося лише за рахунок курсової переоцінки активів та зобов'язань банків через зниження курсу гривні до основних іноземних валют.

Підґрунтям цього стала неефективна, закорумпована економічна політика попередніх років.

З метою розв'язання зазначених проблем рекомендовано: для створення сприятливого підґрунтя розвитку банківської системи в країні – прийняти вказані законодавчо-нормативні акти; проблему високої ризикованості діяльності вирішити шляхом здійснення прозорої методики оцінювання кредиторотримувачів (забезпечення доступу банків до державних баз даних із визначеним НБУ переліком інформації, яка б висвітлювала дійсний фінансовий стан суб'єкта); для підвищення рівня прибутковості банків пропонується продовжувати політику «очищення» шляхом консолідації та реорганізації з метою зниження операційних витрат і підвищення якості менеджменту, особливу увагу надати заходам із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму; а також на загальнодержавному рівні сприяти впровадженню інформаційно-освітніх заходів для всіх суб'єктів фінансової сфери – це неодмінно сприятиме покращенню показників діяльності банків, створюватиме здорову конкуренцію, підвищить рівень довіри у суспільстві, а отже, стане міцним підґрунтям для забезпечення фінансової стійкості банківської системи України попри проявам кризових явищ.

Література

1. Сивульський М. І. Національні особливості фінансової кризи / М. І. Сивульський // *Фінанси України*. – 2009. – № 7.
2. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 2 : Безпека фінансових інститутів. – 715 с.
3. Костюк О. Іноземний капітал у банківському секторі України в контексті трансформації моделі бізнесу європейських банків / О. Костюк, О. Костюк // *Вісник НБУ*. – № 6. – С. 29.
4. Галайко Н. Р. Присутність іноземного та російського капіталу в банківській системі України / Н. Р. Галайко // *Ефективна економіка*. – 2015. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3956>
5. Річний звіт-2014 // НБУ. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>
6. ІФС 2005-2015 рр. // НБУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id

7. Подплетній В. В. Капіталізація банківської системи як фактор макроекономічної стабільності / В. В. Подплетній. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/26.pdf](http://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/26.pdf)

8. Основні показники діяльності банків України // НБУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

9. Банківська система України станом на 01.09.2015 // НРА «Рюрик». – [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/operanalytics/986-bankssystem.html>

10. Звіт за результатами дослідження (Березень 2015 р.) «Опитування з метою оцінки рівня знань українських споживачів щодо системи гарантування вкладів фізичних осіб» // ФГВФО. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/images/docs/Zvit.pdf>

11. Офіційне інтернет-представництво НБУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/control/uk/publish>

ВЛИЯНИЕ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ НА ФИНАНСОВУЮ УСТОЙЧИВОСТЬ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

С. С. Пильгуй, аспирант, ГВУЗ «Университет банковского дела»

Проанализировано современное состояние банковской системы Украины в разрезе основных показателей ее финансовой устойчивости. Выявлены тенденции и влияние кризисных явлений на функционирование банковской системы. Предложены основные меры по предотвращению развития кризисных явлений и повышение уровня финансовой устойчивости банковской системы Украины.

Ключевые слова: финансовая устойчивость банковской системы, показатели финансовой устойчивости банковской системы, финансовый кризис, кризисные явления в финансовой сфере.

IMPACT OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON FINANSIAL RESILIENCE OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

S. S. Pilgui, post-graduate student, SHEI «University of Banking»

The current state of the banking system of Ukraine is analyzed by major indicators of financial resilience. Tendencies and impact of crisis on the banking system is evaluated. The basic measures for crisis prevention and improvement of financial stability of the banking system of Ukraine are suggested.

Keywords: financial resilience of banking system, indicator of financial resilience of banking system, financial crisis, crisis phenomena in financial sphere.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Петрунею Ю. Є.

Надійшла до редакції 11.01.16.